

Dat pogingen om stelselwijzigingen door te voeren — en oorspronkelijke keuzes ter discussie te stellen — een uiterst taai aangelegenheid zijn, wordt in de dissertatie van mevrouw Westerveld overtuigend aangetoond. Zondereen behoorlijk inzicht te hebben in de historische ontwikkelingen, is het haast ondoenlijk inschattingen te maken wat in de toekomst tot mogelijkheden en onmogelijkheden behoort. De studie van mevrouw Westerveld biedt dit inzicht. Deze zou voor politici, die sociale zekerheid in hun portefeuille hebben, verplichte kost moeten zijn. Zeer terecht, en niet voor niets, merkt de auteur in haar inleiding op: 'Immers politieke beslissingen komen ook (of misschien wel: juist) in de sociale zekerheid bepaald niet altijd tot stand op basis van doordachte en consistente overwegingen; even vaak zijn zij de resultante van heel andere, niet-genoemde omstandigheden, zoals partijbelangen of maatschappelijke pressie'. Dat 'verplichte kost' niet altijd 'saaie kost' hoeft te zijn, is te danken aan de auteur: de studie is helder in vraagstelling, evenwichtig van opbouw en boeiend geschreven. De comparatieve aanpak geeft een extra dimensie aan het geheel. Een lofwaardig resultaat dus dat, naar ik hoop, navolging zal vinden door ook de overige delen van de (geschiedenis en toekomst van de) sociale zekerheid op soortgelijke wijze te behandelen.

E. J. Fischer

J. A. A. van Doorn, *De laatste eeuw van Indië. Ontwikkeling en ondergang van een koloniaal project* (Amsterdam: Bert Bakker, 1994, 370 blz., f45,-, ISBN 90 351 1351 9).

Mocht ook het ondervermijdelijk tijdelijke karakter van het Nederlandse bestuur over Indië in de vorige eeuw al wel eerder zijn ingezien, met de keuze van de term 'voogdij' formuleerde de ethische politiek tegen 1900 die tijdelijkheid uitdrukkelijk als doelstelling. Voogdij impliceerde een toekomstige beëindiging van de afhankelijkheidsrelatie. Dat reikt ons, aldus Van Doorn, thans de mogelijkheid aan tot het invoeren van een analytisch begrip, beter geschikt dan voogdij dus om de koloniale politiek, zelfs de hele koloniale verhouding, inzichtelijk te maken: projectmatigheid. Voor een onderzoek, gericht niet op de motieven en daden van personen maar op de neerslag daarvan in groepsgedrag, beleid, politiek, valt met een dergelijk begrip, ook al is dat niet zo gebruikelijk, goed te werken. Concreet is de koloniale bemoeienis van Nederland met Indië op te vatten als een reusachtig historisch project. Weliswaar wordt die term zelden of nooit op hele maatschappijen toegepast. Projecten zijn doorgaans beperkt van aard: de realisering van een welomschreven opdracht of de oplossing van een specifiek probleem. Maar koloniale maatschappijen kennen wel degelijk een zekere projectmatigheid.

Zo had, twee eeuwen geleden, Adam Smith dat al geformuleerd, waar hij de afstoting van de Engelse koloniën in Amerika bepleitte op grond van rationaliteit en eigenbelang, eenvoudige weg, in dit geval kosten en baten: 'If the project can not be completed, it ought to be given up' (*The wealth of nations*, V, iii, 92). Dat maakt Van Doorns *approach* overigens niet minder interessant. De verschillen tussen de beide gevallen waren immers levensgroot.

De vraag voor Nederland, ook al lang vóór de tweede wereldoorlog, was niet zozeer of Indië 'op den duur' zelfstandig c. q. onafhankelijk zou worden maar welk Indië. Daarover liepen de meningen ver uiteen en impliciet dan ook over de aard van zowel de tijdelijkheid als van het eigenbelang. Met de van Paul van 't Veer aangehaalde woorden, dat Nederlands-Indië functioneerde als een 'Maatschappij Nederland tot exploitatie van Indië' werd ongetwijfeld iets reëls maar zeker niet al les gezegd. Dat betoogt Van Doorn dan ook niet; hij erkent tenvolle, al formuleert hij dat in dit overigens schitterend geschreven boek bij uitzondering niet erg fraai,

dat het later zo hoog geprezen stelsel van 'indirect bestuur' voortkwam uit 'realistische inschatting van de problemen waarvoor de Europese bestuurselite zich zag gesteld bij het beheren en ontwikkelen van een samenleving met overwegend duale en plurale trekken'. Maar hij acht tegelijkertijd de visie, waarin het indirecte bestuur in de Archipel als een tussenstation zou fungeren op de weg naar een hogere synthese tussen Oost en West, wereldvreemd.

Zeker, dit scenario is volkomen mislukt. Maar of het onder andere externe (internationale) omstandigheden evenzeer had moeten mislukken blijft toch een van die talloze open, zinloze maar niet onredelijke vragen naar historische ontwikkelingen die zich niet hebben voorgedaan. De geleidelijkheid, die Van Heutz, geciteerd door Van Doorn, in 1913 nastreefde evenzeer als de principieel anti-kolonialistische Nederlandse sociaal-democraten betekende niet zozeer overeenstemming van politieke beeldvorming dan wel, dat aan beide zijden althans gedacht werd in termen van evolutie hetzij van zeer vele hetzij van slechts enkele generaties op de weg naar beëindiging van de koloniale relatie.

Toch ziet van Doorn ook daarin niet veel meer dan een hersenspinsel: het koloniale project *als zodanig* was tot mislukking gedoemd omdat het onvoltooibaar was. Als een dialectische ontwikkeling moest het wel bezwijken aan haar eigen contradicties. Het project steunde bijvoorbeeld op een scheve verhouding tussen koloniaal initiatief en inheemse passiviteit, die deels door dit initiatief werd gecreëerd; op een elitaire samenleving, geleid door enkele tienduizenden Europeanen, die dag in dag uit doende waren hun ideeën, normen en waarden uit te dragen in een voor hen vreemde maatschappij van tientallen miljoenen, die vaak afwachtend bleven, zo nodig gehoorzaam volgden en slechts bij uitzondering enthousiasme toonden voor wat hun met zoveel persistentie werd aangeboden, aanbevolen of opgedragen. De geleidelijke transformatie, die werd nagestreefd, van de koloniale samenleving—niet door onderdrukking maar door ontwikkeling, bezat een intrinsiek paradoxaal karakter, waarop de Nederlandse leidinggeving niet gemakkelijk kon reageren. Dat werd ook door de meest uiteenlopende waarnemers vanuit de meest verschillende gezichtshoeken geconstateerd.

Zo staat bij Van Doorn het kolonialisme niet terecht tussen aanval en verdediging. Hij geeft een vooral sociologische analyse van het koloniaal fenomeen in zijn laatste fase en met inbegrip van zijn beëindiging. Een onvoltooibaar historisch project? Maar toch een homogenisatie of integratie van de wereld die ooit tot stand gebracht moest worden en die door Braudel Europa's meest essentiële historische roeping werd genoemd. Een begrip 'voltooibaarheid' blijft zelfs in die optiek toch moeilijk te hanteren, al biedt het volop aanknopingspunten voor spirituele gedachtenwisseling. Die reikt Van Doorns scherpzinnige projectanalyse ons dan ook in overvloed aan. Daar doet het feit niet aan af, dat ik daarbij een comparatieve beschouwing, een vergelijking met Britse en Franse, zelfs Iberische, kolonisaties hier node mis. Zijn aanknopingspunt bij Adam Smith opende een daartoe voor de hand liggende weg — maar hij heeft die niet gekozen. Minder origineel is zijn boek daardoor overigens allerminst.

H. Baudet

J. J. Oversteegen, *In het schuim van grauwe wolken. Het leven van Cola Debrot tot 1948* (Amsterdam: Meulenhoff, 1994, 556 + 16 blz., f49,90, ISBN 90 290 4769 0); *Idem, Gemunt op wederkeer. Het leven van Cola Debrot vanaf 1948* (Amsterdam: Meulenhoff, 1994, 397 blz., f49,50, ISBN 90 290 4759 3).

Waarom hebben opeenvolgende generaties van Nederlandse en Antilliaanse scholieren de